

GELOVEN IN OPENHEID

Serie “Eigenlijk geloof ik niets”.. maar wat dan wel?’

Wat mij vandaag vooral boeit, lieve mensen, in dit bekende verhaal over Jezus' ontmoeting met de Samaritaanse, is niet het diepzinnige gesprek dat deze twee hebben maar de openheid - de vanzelfsprekende openheid - waarmee Jezus deze vrouw tegemoet treedt. Samaritanen waren destijds de ketteren onder de Joden, met een eigen tempel, eigen rituelen en leefgewoonten, op wie daarom vaak werd neergekeken als op tweederangs burgers. Jezus' zelf wordt door boze farizeeërs uitgescholden als Samaritaan. Ook Jezus' leerlingen lijken dit nieuwe contact van hun meester maar niks te vinden. Hij weet dus wat hij doet: voor hem is deze vrouw een medemens dus een gelijke. Hij zegt haar zelfs dat als het over bidden tot God gaat, Jeruzalem evenmin als Samaria er echt toe doet. Niet godsdienst of Kerk maar je daadwerkelijk geloof is waar het op aan komt. Ik moet bij het horen van dit verhaal dan ook direct denken aan mensen met een ander geloof en andere leefgewoontes op wie in onze samenleving wordt neergekeken. Vroeger waren dat vaak Joden en we weten tot welke afgrijpselijke gevolgen dat geleid heeft. Momenteel zijn het vaak Moslims die deel uitmaken van onze Westerse wereld, en je zou willen dat wij met hen zouden omgaan zoals we Jezus dat hier zien doen. Dat is één van de belangrijkste opgaven waar onze samenleving nu voor staat.

Zo'n dertig jaren geleden heb ik iets meegemaakt in contact met andersdenkenden dat mij beter over dit soort confrontaties heeft leren denken. Dat was in India. Ik ontmoette daar een groep studenten die hindoe waren en die wanneer ze een examen moesten doen, gingen bidden tot de hindoe-god Ganesha, en een soort ritueel rond zijn beeltenis uitvoerden. Ganesha is ginds dan ook, zo vertelden ze mij, de god van wijsheid én de god van goed geluk, en om wat kun je beter bidden wanneer je vlak voor een examen staat dan om wijsheid en om goed geluk? Ganesha valt niet zoals andere goden in India op door zijn schoonheid maar door zijn olifantenhoofd. Hij is in feite god en dier tegelijk, en waarschijnlijk maakt ook dat hem sympathiek. Het mythisch verhaal rond de jonge Ganesha dat mij destijds verteld werd is nogal bijzonder. Dat heeft zoals vaak alles te maken met zijn vader en moeder. Ganesha's moeder heeft het klaargespeeld haar zoon op de wereld te zetten zonder tussenkomst van haar man. Hindoes hebben dus, net als Christenen, iets met een maagdelijke geboorte. Ook Ganesha's vader, oppergod Shiva, heeft een huzarenstukje op zijn naam: toen zijn zoon door een troep boosdoeners het hoofd werd afgehakt, heeft hij Ganesha uit de dood doen verrijzen en gezorgd dat hij een nieuw hoofd kreeg: dat bleek een vrolijk de wereld in kijkend olifantenhoofd te zijn: vol goddelijke wijsheid, en vol beloftes van geluk. Weinig goden zijn dan ook populairder onder jonge, studerende hindoes dan deze Ganesha.

In het boeiende maar vaak onbegrijpelijke India speelde destijds Westerse superioriteitsgevoelens mij parten: ik zat met de vraag die ik na veel aarzelen toch aan enkele bevriende studenten durfde stellen: 'Hoe kunnen jullie in godsnaam bidden tot iemand met een olifantenhoofd? Wat geloven jullie van dit verhaal, waar raakt het jullie, wat doen jullie er mee? Hun antwoord verraste mij. Het was in feite een wedervraag die voor de hand lag, maar dat zou ik me pas achteraf realiseren: Jullie Christenen, zeiden ze, geloven toch ook in een uit een maagd geboren Jezus. En ook hij verrijst uit de dood dankzij zijn machtige vader, maar die laat hem wel eerst aan een kruis sterven, en dat alles niet alleen om ons mensen wat wijzer en gelukkiger te maken, maar om de gehele mensheid te verlossen van het kwaad? Is dat eigenlijk niet veel vreemder en ook wreder dan wat Ganesha overkomt? Ik stond die dag als Christen en als theoloog eigenlijk vooral met mijn mond vol tanden. Deze ervaring heeft me destijds danig aan het denken gezet over wat geloof en geloven in een mensenleven kan betekenen. Ik ben toen beter gaan begrijpen dat alle geloof, ook ons christelijk geloof, mythes nodig heeft. Deels ware, deels poëtische, verzonden verhalen die ons helpen begrijpen waar het in het leven om gaat, die ons beter leren omgaan met dood en leven, met verdriet en vreugde: ik was daar in India zo dankbaar voor die ervaring - die geloofsverheldering in feite - dat sedertdien een beeld van Ganesha mijn studeerkamer siert en opvrolijkt. Bijna alle geloofstradities verkondigen dit soort verhalen, overigens vaak minder uitbundig dan Christenen of Hindoes dat doen. Het is overigens boeiend te bedenken dat de Islam dit soort mythologieën wat minder kent. Toen Mohammed met de Koran een nieuwe godsdienst stichtte, leefde hij in Medina en Mekka temidden van Joden en Christenen die elkaar voortdurend in de haren zaten vanwege het verhaal over Jezus van Nazareth. Mohammed vond met name het idee van Jezus als tweede persoon van een Goddelijke Drieëenheid een uit de hand gelopen verhaal. Hij wilde een godsdienst waar één God, geëerd en vereerd zou worden: verborgen, almachtig, barmhartig. De aantrekkelijkheid van veelgodendom, zoals in het hindoeïsme, en zoals ook in de katholieke heiligenverering vaak te herkennen valt, ontging hem daarom totaal.

Wij begrijpen vaak beter dan vorige generaties de rol van mythes en verhalen in het geloof en daarom ook de wet van verandering en ontwikkeling waar het in ieder verhaal om gaat en waar ook echt geloof toe oproept: wie onder ons vandaag nog gelooft zoals hij of zij dat dertig of vijftig jaar geleden deed, heeft, denk ik, weinig waarachtig geloofsleven gekend. Dat alles neemt natuurlijk niet weg dat velen van ons nog altijd met veel vreugde onze eigen christelijke mythologie overdenken en vooral vieren. Wij gaan straks weer Kerstmis vieren, en Pasen, en Pinksteren, en nog veel meer: de verhalen rond de mysteries van onze Christelijke geloofstraditie raken al vele eeuwen lang mensen door hun diepte, hun schoonheid, door de levensmoed die ze schenken en waarvan we ons moeilijk kunnen voorstellen dat ze ooit uit onze beschaving zouden verdwijnen. Mythes zijn altijd nodig geweest om het geloof in het mysterie dat wij God noemen te schragen en te verhelderen, en om de liefde die steeds weer oplicht achter dat mysterie samen waarachtiger te beleven.

Dankzij alle hedendaagse communicatie ervaren we ook steeds meer dat andere geloofstradities qua invloed, wijsheid en gezag vaak met de onze kunnen wedijveren: dat geen geloof, hoe kostbaar en rijk ook, het enig ware geloof kan zijn. We zijn ons religieus meerderwaardigheidsgevoel aan het kwijtraken, en vieren Kerstmis, Pasen en Pinksteren voortaan in de wetenschap dat wij de waarheid niet in pacht hebben. Wij beseffen dat eindeloos velen van onze medemensen, hier en elders op de wereld, hun geloof in het leven en in God vieren met andere verhalen, andere rituelen maar met eenzelfde vreugde en eenzelfde diepgang. 'We kijken allemaal naar dezelfde sterren, zeiden de oude Romeinen, dus wat maakt het uit langs welke weg we naar de waarheid zoeken'.

De evangelist Johannes is duidelijk niet in de eerste plaats op zoek naar waarheid. Met het verhaal van de Samaritaanse vrouw wil hij ons juist laten zien dat het in het Rijk Gods niet waarheid maar menslievendheid het beslissend criterium is. Dat we allemaal uit dezelfde bron moeten putten, de bron waar Jezus een Samaritaanse om water vraagt, om leven dus, om liefde. Alles wat Johannes verkondigt komt in feite samen in één zinnetje, het hoogtepunt van zijn theologie, zijn poëzie: 'God is liefde', en dus in de aansporing die hij er op volgen laat: 'Kinderen, bemint elkaar'. Dat is wat Johannes Jezus het gehele evangelie door laat doen. Het evangelie is een poëtisch verhaal waaruit in de loop der eeuwen een leer en een kerk - in feite heel wat verschillende typologieën en heel wat verschillende christelijke kerken - zijn ontstaan, een verhaal dat steeds maar één ding voorop stelt: menslievendheid, liefde. De gehele kerkgeschiedenis door zijn vernieuwingsbewegingen van het geloof terug moeten gaan naar dat evangelie. Ook in de vernieuwingsbeweging waar wij momenteel volop in zitten laten we nogal wat van de traditionele theologie achter ons en keren terug naar die menslievendheidspoëzie van het evangelie. Theopoëzie, theopoetica noemt men het tegenwoordig ook: sinds ik dat woord van een eigentijdse theoloog (John Caputo) gehoord, of liever geleerd heb, is het voor mij een sleutelbegrip geworden. En niet alleen voor mij. Steeds meer mensen die nadenken over geloven, over theologie en spiritualiteit, hebben het over theo-poetica die aan het geloof haar diepte en haar waarheid schenkt. Ik denk dat de meesten van ons hier tijdens het vieren van deze diensten theopoëten zijn. Theopoëzie maakt ons ook open voor begrip en zelfs deelname aan andere godsdienstige tradities, begrip tevens voor degenen onder ons die zich graag atheïsten noemen. Want bij goede theopoëzie hoort twijfel. Zoals de wetenschap heeft ook het geloof ingebouwde twijfel nodig om te kunnen bestaan, zoals ook liefde niet kan bestaan in ons, zonder de ervaring, dat wij tot het tegendeel van liefde in staat zijn.

De poëzie van vandaag is een ontmoeting van twee mensen bij een bron waar ze beiden uit willen drinken, De Jood Jezus vraagt aan een Samaritaanse vrouw om water, om leven dus. Vertaald naar vandaag zegt de tekst: de Christen vraagt aan de Moslim, aan de Hindoe, aan mensen met een andere geloofscultuur, om water, om leven, dus om liefde. Het is de enige vraag, de enige dienst die er in een mensenleven, en ook in een geloofsleven uiteindelijk toe doet: 'Help me leven, help me liefhebben': 'En todo amar y servir' (Ignatius): 'In alles liefhebben en dienen' vind ik het mooist dat we hier zingen kunnen; boven alle geloofstradities en culturen uit. We drinken allemaal uit dezelfde bron, we leven allemaal van hetzelfde mysterie dat de liefde is.

Niemand en niets in deze wereld, geen denksysteem en ook geen geloof kan allesbepalend zijn. Daarvoor is de wereld te groot, de geschiedenis te veelkleurig, en God te verborgen. Maar iedere waarachtige godsdienst verkondigt dat God Liefde is, en Gemeenschap: Als we naar geloofszekerheid zoeken, moet die alleen daar te vinden zijn: in Liefde, in Gemeenschap. Dit te beseffen, onze eigen ideeënwereld te relativiseren en samen de ervaringswereld die Liefde, die 'God' heet te delen, mogen we het ware geloof noemen.. Laat iedereen vanuit zijn of haar eigen geliefde traditie leven, en de religieuze traditie van de ander eerbiedigen, maar laten we vooral elkaar te drinken vragen en te drinken geven. Ik kan dan ook niet anders dan vandaag weer te eindigen met de oproep van de evangelist: 'Kindertjes, bemint elkaar !'

Henk Hillenaar